

İsmail Rusûhî Ankaravî, Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye)

haz. Mehmet Demirci, İstanbul 2007, I. bs. Vefa Yay. 482 sayfa

Süleyman GÖKBULUT*

İsmail Ankaravî (ö. 1041/1631)'nin *Makâsıd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye* adlı bir eseri, İbnü'l-Fârız (ö. 632/1235)'in *Kasîde-i Tâiyye*'si üzerine Osmanlıca olarak kaleme alınmış bir şerhtir. "Kasîde-i Tâiyye, et-Tâiyyetü'l-Kübrâ ve Nazmü's-Sülûk" gibi isimlerle de bilinen bu kasîde, 761 beyitten oluşmakta ve İbnü'l-Fârız *Divân*'ının, *Kasîde-i Hamriyye* ile birlikte en çok ilgiye mazhar olan bölümünü teşkil etmektedir. Dâvud el-Kayserî, Abdürrezzak el-Kâşânî ve Saîdüddîn el-Fergânî gibi diğer bazı kişilerin de *Tâiyye* üzerine şerh yapımları bunun en açık delîlidir.

Sultânü'l-Âşıkîn lâkabını taşıyan ve tasavvufî şiirin Arap edebiyatındaki zirvesi olarak niteleyebileceğimiz İbnü'l-Fârız, hayatını Mısır'da geçirmiş, genç yaşta tasavvufa yönelip riyâzet ve mücâhedelerde bulunmuş, Şeyh Bakkâl adındaki bir Melâmî şeyhinin işâreti üzerine Mekke'ye gitmiş ve orada yaklaşık 15 yıl kalmıştır. Hassas ruhlu, coşkulu, ilâhî güzellikleri seyretmekten ve dile getirmekten zevk alan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinin teması, ilâhî aşk ve bunun çeşitli sembollerle dile getirilmesidir.

İbnü'l-Fârız'ın zaman zaman kendinden geçip hayret ve dehşet içinde gözlerini belli nir noktaya diktiği, söylenenleri duymadığı, yanındakileri görmediği, yiyip içmediği, uyumadığı, bu hâlinde bazen on gün, hattâ daha uzun süre devam ettiği ve *Tâiyye*'nin de böyle bir ahvâl içinde yazıldığı bildirilmektedir.

Ondan yaklaşık dört asır sonra, başka bir coğrafyada yaşamış olan İsmail Ankaravî ise, bir Bayrâmiyye şeyhi iken göz rahatsızlığı nedeniyle gittiği Konya'da şifâ bulunca, Mevleviyye tarikatına intisâb etmiş ve uzun yıllar Galata Mevlevihânesi'nde şeyhlik yapmıştır. Çok geniş bir birikime sahip olan Ankaravî, devrindeki şerhçiliğin de etkisiyle Herevî, İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârız ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıfların eserlerini tercüme ve şerhe girişmiştir. Özellikle *Mecmûatü'l-Latîf ve Ma'mûretü'l-Maârif* isimindeki Mesnevî şerhiyle şöhret bulmuş ve "Hazret-i Şârih" diye anılır olmuştur. Mevlevî kültürüne yaptığı önemli hizmetlerin yanısıra o, *Zübdetü'l-Fuhûs Fî Nakşî'l-Fusûs* adlı eseriyle İbnü'l-Arabî, *İzâhu'l-Hikem*'iyle de Sühreverdî el-Maktûl düşüncesine nüfûz etmiştir. Mevlânâ

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fak. Tasavvuf ABD. sbulut571@hotmail.com

ve İbnü'l-Fârız'ın ilâhî aşk fikrinin yanısıra, vahdet-i vücûd ve işrâkî akımı da iyi bilen, dolayısıyla tasavvufun tefekkür ve duygu boyutunu kendisinde mezcedebilmiş ender kişilerden biri hâline gelmiştir.

İsmail Ankaravî, *Makāsıd-ı Aliyye*'ye bir önsözle başlamaktadır. Burada o, uzun zamandır bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâlinden, Arapça bilmeyen insanımızı da nasıl istifâde ettirebilirim diye düşündüğünü, fakat her defasında hakıyla yapamam diye geri durduğunu, bu tereddütlü durumun kendisini bir hayli rahatsız ettiğini ve nihâyetinde istihâre yapıp şerhe karar verdiğini belirtmektedir. Mukaddime kısmında ise, şerhine girişeceği eseri doğru bir şekilde anlamamızı sağlayacak vücûd, isim ve sıfatlar, hazarât-ı hams gibi özellikle vahdet-i vücûd inanişiyi ilgili bir kısım temel bilgileri ve bazı tasavvufî ıstılahları açıklamaktadır. Bunların akabinde de 761 beyitlik kasîdeyi, genellikle tek tek, bazen de konu ve anlam bütünlüğü olan birkaç beyti birleştirerek şerh etmektedir.

Rusûhî Dede beyitlerin şerhinde, "Lügatler", "İ'râb", "Mânâ ve Tahkîk" olmak üzere üç aşamalı bir süreci takip etmektedir. Lügatler kısmında, beyitte geçen lügatlerin kelime mânâları ve etimolojileri üzerinde durmakta; i'râbda da beyitteki kelimelerin Arap grameri açısından tahlilini yapmaktadır. Sıradan okuyucu için sıkıcı gelebilecek olan bu iki kısım, bunları dikkate almak istemeyenlere kolaylık olması açısından, hazırlanan eserde farklı ve küçük puntuyla yazılmıştır.

İsmail Ankaravî, beyitle ilgili etraflı açıklamasını ve asıl söylemesi gerekenleri mânâ ve tahkîk kısmında dile getirmektedir. Bu son bölümde şârihin sahip olduğu birikimi ustalıklı kullandığı görülmektedir. Burada okuyucu, İbnü'l-Fârız, İbnü'l-Arabî, Mevlânâ ve İran-Horasan tasavvuf düşünce ve kültürünün harmanlanması olarak ifâde edebileceğimiz Osmanlı tasavvuf anlayışının yetkin bir örneğiyle karşı karşıya geldiğini hissetmektedir.

Metnin hazırlanmasında, müellif hattı olarak kabul edilen Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 221/1'deki nüsha ile Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 260'daki yazmalardan faydalanılmıştır. Eserin dili ve uslûbu oldukça ağıdalı olduğu için günümüz araştırmacılarına ve okuyucularına hitap edebilmek amacıyla, aslına sâdik kalınarak sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Yine kitaptan istifâdeyi kolaylaştırmak için hazırlayan tarafından, beyitlerde ana hatlarıyla hangi konulardan bahsedildiğini belirten bir fihrist hazırlanarak içindekiler kısmına dahil edilmiştir.

Netice itibarıyla bu şerh, duygu ve tefekkür boyutu bir hayli derinlikli olan iki önemli mutasavvıfî bir arada okumayı ve değerlendirmeyi sağlayan çok mühim bir hazinedir. Bunun yanı sıra Prof. Dr. Mehmet Demirci Beyefendi'nin metni hazırlarken gösterdiği titizlik, kitabı, özellikle Osmanlı tasavvuf düşüncesine ilgi duyanların ve başta ilâhiyât ve edebiyât alanları olmak üzere akademik çevrelerin dikkatini çekecek bir hâle getirmiştir. Hem İsmail Rusûhî Dede'nin hem de Mehmet Demirci'nin zihnini uzun yıllar meşgul eden bu eserin gerekli ilgiye nâil olması dileğiyle.